

byggnadsvård

Nykyrka klockstapel

Nykyrka 1:1, Nykyrka socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län

Antikvarisk kontroll
Renovering 2008

Eva Wockatz

Nykyrka klockstapel

Nykyrka 1:1, Nykyrka socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län

Antikvarisk kontroll
Renovering 2008

Eva Wockatz

Rapport 2008:12

© 2009 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & Utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se
www.sorlandsmuseum.se

Författare: Eva Wockatz, byggnadsantikvarie
Omslagsbild: Detalj av Nykyrka klockstapels södra gavel efter renovering.
Foto, där ej annat anges: Eva Wockatz, Sörmlands museum
Diarienummer: KN-KUS07-077

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/01672

Nyköping 2009

Innehåll

INLEDNING	5
Sammanfattning av åtgärder	5
Beskrivning av klockstapeln	6
KULTURHISTORISKA VÄRDEN	6
UTFÖRDA ÅTGÄRDER	9
Skadebeskrivning före åtgärder	9
Restaureringsåtgärder	9
Antikvariska iakttagelser	10
Produkt- och materialval	15
KÄLLFÖRTECKNING	16
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	17

BILAGA

Dendrokronologisk analys av klockstapeln vid Nykyrka, Lunds universitet, kvartärgeologiska avdelningen 2009-01-20.

1 Läget för Nykyrka kyrka. Utsnitt ur gröna kartan, lantmäteriverket 2008.

INLEDNING

Under perioden juni – augusti 2008 har arbeten med Nykyrkas klockstapel utförts. Länsstyrelsen i Södermanlands län beslutade med stöd av 4 kap 9 § Lag (1988:950) om kulturminnen mm (KML) att lämna tillstånd till arbetena, 2005-11-14.

Villkor för beslutet var att klockstapelns täckbrädor skulle tas bort och att åtgärderna skulle projekteras om åtgärdsbehoven var omfattande, samt att arbetet skulle utföras under antikvarisk kontroll. Efter borttagandet av täckbrädorna gjordes bedömningen att ett förfrågningsunderlag skulle upprättas. Detta gjordes av Leif Markström, Bygg & restaureringskonsult AB, Härnösand, ”Restaurering av Nykyrkas klockstapel”. Utföraren skulle också ha erfarenhet av motsvarande arbeten.

Startmötet hölls den 8 maj 2008. Ytterligare fem byggmöten har hållits.

Arbetena slutbesiktigades den 17 september 2008. Närvarande var från församlingen Lennart von Quanten,

Anders Zetterstrand, fastighetsutskottet, entreprenör Stefan Östberg, samt antikvarisk kontrollant Eva Wockatz.

Stiftsstyrelsen har med stöd av 4 kap 16 § Kulturminneslagen beslutat om ersättning för kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med vård och underhåll av kyrkliga kulturminnen, KAE, för arbetena.

Sammanfattning av åtgärder

- Rötskadade delar av syllarna och snedsträvorna har bytts ut, alternativt renhuggits.
- Rötskadade eller kraftigt vittrade spån på huven har bytts ut.
- Inbrädningen har delvis bytts ut.
- Flöjeln har rostskyddats och målats.
- Klockstapeln har tjärats.

2 Nykyrka kyrka sedd från norr, med klockstapeln liggande väster om kyrkan, vid startmötet i maj 2008.

Beskrivning av klockstapeln

Nykyrka kyrka ligger ca 2 mil väster om Nyköping. I nordvästra hörnet av kyrkogården, i ett upptaget hållrum i bogårdsmuren, är klockstapeln placerad.

Klockstapeln är byggd för två klockor, med tre mittstolpar och skärande syllar, samt dubbla snedsträvor. Den sadeltaksformade huven är klädd med rundade kyrkspån på gavlarna och med stickspån på takfallen. I klockstapeln hänger en klocka, gjuten i Ystad 1929.

Historik

Kyrkan uppfördes under 1100-talets senare hälft med långhus, smalare kor och absid, som revs så sent som på 1760-talet då ett gravkor tillkom. 1814 togs kyrkan ur bruk och lämnades som ödekyrka i över hundra år. 1926-29 genomgick kyrkobyggnaden en genomgripande restaurering under ledning av arkitekt Erik Lundberg.

Även klockstapeln renoverades i början av 1900-talet. Årtalet 1928 är inristat i en av snedsträvorna. På ett fotografi från den 20 februari 1928, ser man att klockstapeln dessförinnan hade så kallade gafflade snedsträvor över

syllstockarna. Man ser också den äldre spåntäckningen på takfallen. I arbetsbeskrivningen skriven av Erik Lundberg 1926, står det att "Klockstapelns nedre delar äro ställvis murknade. Sådana partier kunna lätt utbytas mot nya. Huvens spånbeläggning, panel mm förnyas i erforderlig utsträckning." Troligen så gjordes relativt omfattande arbeten vid det tillfället.

Klockstapeln har i senare tid renoverats ytterligare. Ett åtgärdsförslag finns upprättat av J&W 1992, där det anges att "Rötangripna delar bytes", då även spånbeklädnaden kontrollerades och stapen tjärströks. Skadade delar av syllstockarna hade kapats och lagats i med tryckimpregnerat virke.

Klockstapelns ålder är okänd. Vid den dendrokronologiska analysen som gjordes i samband med reparationerna 2008 så uppskattas att fällningsåret för en av mittstolparna är omkring år 1750, se bilaga. Flöjeln bär dock året 1740. Enligt Ivar Schnell så rödfärgades klockstapeln år 1804.

KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Klockstapeln ligger i nära anslutning till Nykyrka kyrka och är därmed viktig för kyrkogårdsmiljön.

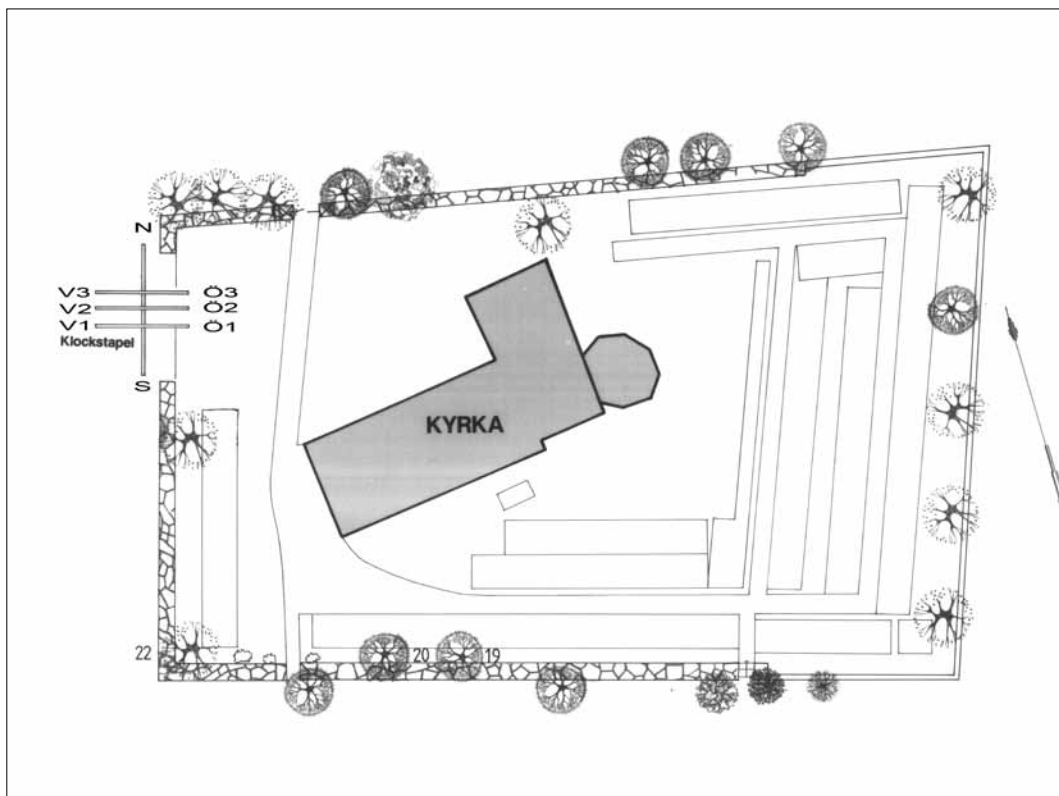
Den öppna klockbocken är representativ för klockstaplarna i mellersta Sverige. Många av Södermanlands äldre klockstaplar bär en enkel sadeltaksformad huv som Nykyrka.

3 Renovering av klockstapeln den 20 februari 1928
Fotograf Erik Kling. Sörmlands museums arkiv,
bild M035175.

4 Detalj av föregående bild. Observera gafflingen av snedsträvorna. Fotograf Erik Kling. Sörmlands museums arkiv, bild M035175.

5 Situationsplan över Nykyrka kyrka och klockstapel i väster. Ritning från trädvårdsplan över Nykyrka kyrka, parkavdelningen, gatukontoret, Nyköpings kommun. Ritningen är redigerad.

6 V1 före åtgärder.

9 Flöjeln på taknocken före åtgärder.

7 V3 före renoveringen, syllen upplagd med modernare virke.

8 Ö3 före renoveringen. Rötskadorna var relativt omfattande.

10 N, norra syllstocken före åtgärder, sedd från väster.

UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Skadebeskrivning före åtgärder

Syllstockarna hade rötskador på ett flertal ställen. Flera skador såg ut att vara orsakade av vattenrinningar under täckbrädorna. Betonggjutningar i form av plintar var utförda under syllstockarna. På grund av skadorna så svängde klockstapeln kraftigt vid ringning. Syllarnas upplag hade också kilats med småsten, för att minska rörelserna.

Vissa spån på huven var rötskadade. Flöjeln var rostig.

Restaureringsåtgärder

Syllstockarna har reparerats, där rötskadat virke har bytts ut. De nya bitarna har sammanfogats med blixtskarvar och träskruv med bult. Ytorna har bilats.

Vid följande ställen har syllstockarna lagats i:

S - De två nedre stockarna har bytts. Inre snedsträvan har lagats.

V1 – Fyra stockar har bytts ut.

V2 – Övre stocken har bytts ut. Inre strävan har lagats.

V3 - Fyra stockar har bytts ut. Inre strävan har lagats.

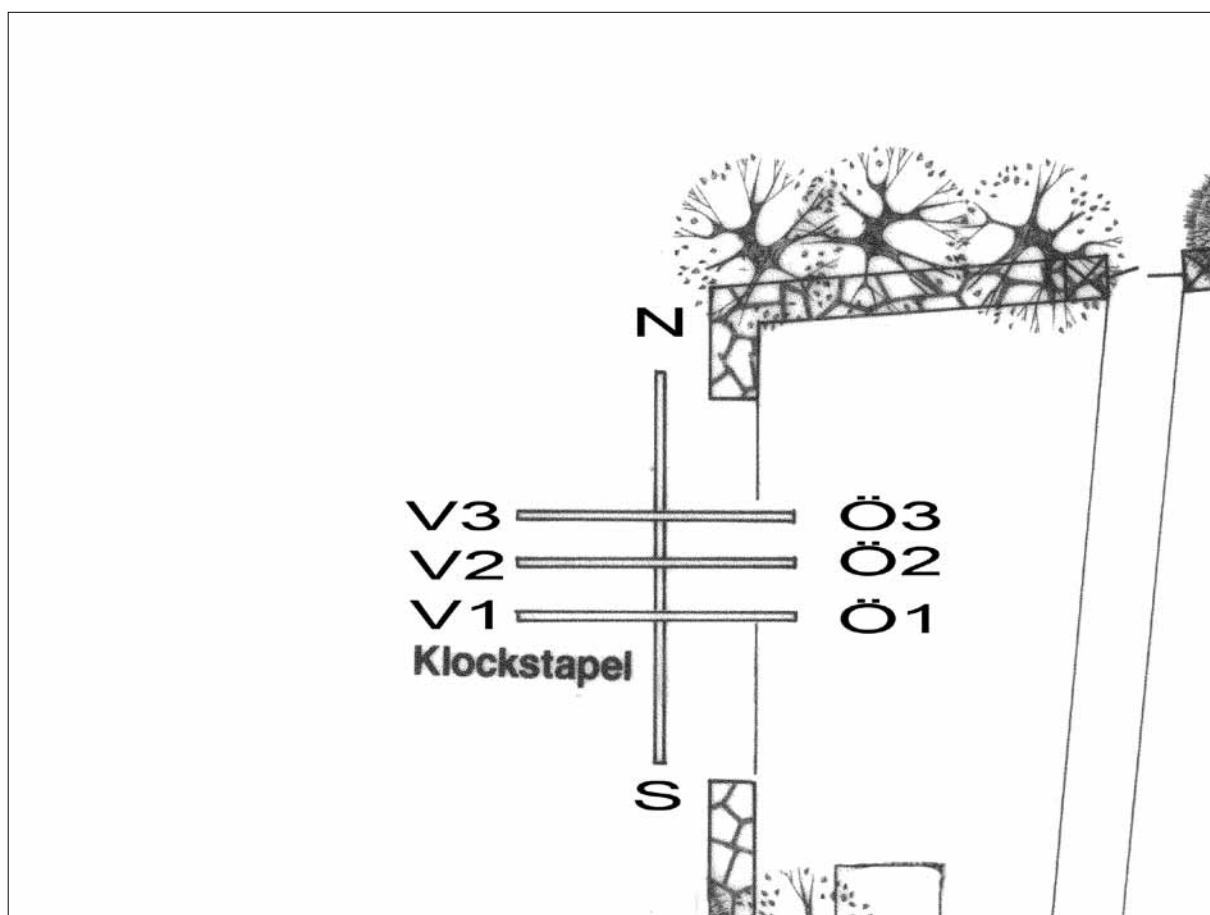
N – Nedre stocken har blixtskarvats. I den andra stocken nedifrån har en skada karvats ur.

Ö1 - Yttre delen av yttre snedsträvan har lagats.

Ö2 - Fyra stockar har bytts ut. En galvad plåt lades in under täckbrädan på inre snedsträvan. Yttre delen av yttre snedsträvan har lagats.

Ö3 - Fyra stockar har bytts ut.

För att förhindra vatteninträngning från snedsträvorna in på syllarna, så var det sagt att en galvad plåt skulle läggas in under den inre snedsträvan, som en plåtskoning. Detta gjordes på en snedsträva, Ö2. Vid byggmöte 2 beslutades dock att detta endast skulle göras här. Istället lades syllarnas täckbrädor under snedsträvornas täckning. För att få bra avrinning på sylltäckningen frästes vattenspår i

11 Detalj av situationsplanen sid 7.

underkant av syllarnas övre täckning, locket. Täckningarna längs syllarnas sidor har avslutats mot strävtäckningen på syllarnas yttre del med en hel bräda.

Vissa strävtäckningar som var rötskadade nedtill byttes. Vid renoveringen diskuterades om det var möjligt att använda virke som togs tillvara i samband med renoveringen av Halla klockstapel 2005. Virket hade dock för kläna dimensioner, varför man valde att använda nytt virke.

Rötskadade spån på huven har bytts ut. södra gaveln var sämst, där fick ca 50 spån bytas ut.

I samband med renoveringen togs grenar ned från en lönn, som är placerad direkt söder om klockstapeln. Grenarna låg emot huvens södra gavel.

Allt virke tjärades med trätjära 2 gånger. Strävornas och stolparnas täckning tjärades även i ändträet.

Stege, plattform och bryggan ska förses med säkerhetsanordningar, dvs en vajerhållare och en säkerhetshållare

för sele. De nedersta stegen på stegen har tagits bort, p g a barnsäkerheten. Stegen ska senare behandlas med Roslagsmahogny i samband med vajermonteringen.

Antikvariska iakttagelser

Äldre spåntäckning förekommer på södra och norra gaveln. Spånet är kluvet och har stående årsringar. Nyare spån förekommer på takfallen, även dessa håller dock en hög kvalitet, enligt hantverkaren.

En dendrokronologisk analys har gjorts, där prover har tagits från den södra och den norra mittstolpen. Den södra stolpen uppskattas ha fällts mellan åren 1754 och 1758. På grund av provernas antal och beskaffenhet är det dock en del osäkerhet i detta resultat, se bilaga.

12 Lagningar utförs av Henrik Nyberg, Byggnadsvård i Dalarna AB. Syllen V1.

13 V1, fyra stockar byttes ut. Fotografi Dag Forssblad, Sörmlands museum.

14 V2, övre stocken byttes ut. Fotografi Dag Forssblad, Sörmlands museum.

15 V3, fyra stockar byttes ut. Fotografi Dag Forssblad, Sörmlands museum.

16 Mittstolparna är åttakantiga, norra mittstolpen. Fotografi Dag Forssblad, Sörmlands museum.

17 Ö2, inre snedsträvan, där en galvad plåt lades in under täckbrädan.

18 V2, där övre stocken lagades. I bakgrunden syns V3.

20 Ö1. Fotografi Dag Forssblad, Sörmlands museum.

21 S, två nedre stockar byttes.

19 V3, där inre snedsträvan lagades i.

22 Ö3. Fotografi Dag Forssblad, Sörmlands museum.

23 *Norra gaveln före åtgärder.*

24 *Norra gaveln efter renoveringen. Endast enstaka spån byttes.*

25 Södra gaveln före åtgärder på spåntäckningen.

26 Södra gaveln fotograferad i mars 2009. Vissa spån är utbytta.

Produkt- och materialval

Material: Nytt furuvirke från Horndals såg, ramsågat.

Rostskyddsfärg: Isotrol Pansar.

Trätjära: 2 ggr strykning på allt virke. Claessons stubb-
tjära klass A.

27 *Klockstapeln sedd från öster i mars 2009.*

KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur

Sörmländska kyrkor 42, Ivar Schnell 1967.

Opublicerat material

Restaurering av Nykyrka kyrkas klockstapel. Byggnads
och målningsbeskrivning. Förfrågningsunderlag. Leif
Markström, 2007-09-04, rev. 2008-01-30.

Kyrkokaraktiserings projekt 2008. Inventering av
kyrkor i Nyköpings kommun, Södermanlands län,
Strängnäs stift.

Arkiv

Sörmlands museums arkiv, Topografiskt arkiv

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Fastighetsuppgifter

Objekt: Nykyrka kyrkas klockstapel
Kommun: Nyköping kn
Fastighetsbeteckning: Nykyrka 1:1
Socken: Nykyrka
Län: Södermanland
Ekonomisk karta: 9H4a

Författningsskydd

Lag (1988:950) om kulturminnen mm.

Kyrkor uppförda före utgången av år 1939 skyddas enligt 4 kap. 3 § Lag (1998:950) om kulturminnen mm (KML). Enligt denna lag ska alla kyrkobyggnader och kyrkotomter som tillhör Svenska kyrkan samt alla begravningsplatser vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. För byggnader och anläggningar som tillkommit före 1940 gäller att de inte på något väsentligt sätt får ändras utan Länsstyrelsens tillstånd. Detta tillståndskrav gäller också för vissa, särskilt utvalda byggnader och anläggningar som är yngre och som har höga kulturhistoriska värden. Kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde ska förvaras och vårdas väl. Varje församling ska föra en förteckning över sådana inventarier.

Projektrelaterad information

Beställare: Beställare: Stigtomta-Vrena församling
Projektledare: Stigtomta-Vrena församling, Lennart von Quanten, fastighetsutskottet
Entreprenör: Byggnadsvård i Dalarna AB.
Underentreprenör: Gysinge Kulturbygg.
Antikvarisk kontroll: Eva Wockatz, Sörmlands museum

Övriga uppgifter

Länsstyrelsen i Södermanlands län, dnr 433-10033-2005
Sörmlands museum, Dnr KN-KUS07-077

Dokumentationsmaterial

Dokumentationsmaterial i form av arbetsmaterial och fotografier förvaras i Sörmlands museums arkiv, Nyköping.

LUND UNIVERSITY

DEPARTMENT OF QUATERNARY GEOLOGY
KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN
HANS LINDERSON

KULTUR & UTBILDNING
SÖRMLAND

Ank 2009 -02- 11

KN-Kus 07-057

Dnr

20 Jan 2009

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2009:4
Hans Linderson

**DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV KLOCKSTAPELN VID
NYKYRKA, SÖDERMANLÄND**

Uppdragsgivare: Stefan Östberg, Byggnadsvård i Dalarna AB, Amshyttvägen 19, 78392 Stora Skedsvi. Org nr 5564470333

Område: Nyköping **Prov nr:** 72309-310 **Antal borrhövar/angivna träd:** 2/2

Dendrokronologiskt objekt: N1:norra, N2 södra stolpen

Resultat:

CATRAS Dendro nr:	Prov Nr : Stock Nr	Träd slag	Antal radie, år	Splint (Sp) Bark (B) Vank. (W)	Datering av yttersta årsring i provet	Beräknat Fällningsår E(Efter) V(vinterhalv- året)	Trädets Egenålder uppskattn
72309	N1	Tall	1, 55	Sp >55 nära W	Ej datering	-	60-90
72310	N2	Tall	2, 159	Sp 75, nära W	Ej datering	-	160-180

Kommentarer och diskussion

Med föreliggande underlag var det inte möjligt att fastställa en säker datering. De huvudsakliga skälen till detta är att för få prover togs samt att ett prov innehåller ett litet antal årsringar. Det bästa dateringsförslaget för prov N2 är år 1754, vilket skulle ge ett bedömt fällningsår 1754-1758. Observera att detta inte är en fastställd datering utan bara en förhöjd korrelation som kan indikera på en datering.

Hans Linderson.